

Ob 150-letnici rojstva Josipa Stritarja

Katarina Bogataj-Gradišnik

UDK 886.3.09-31

Filozofska fakulteta v Ljubljani

STRITARJEV GOSPOD MIRODOLSKI: MLADOSLOVENSKI ROMAN NA OZADJU EVROPSKEGA IZROČILA (1)

I.

Polemika o izvornosti Stritarjevega *Gospoda Mirodolskega*, ki se je razvnela kmalu potem, ko je hkrati s sklepnimi poglavji tega romana v Zvonu izšel Jesenkov prevod *Župnika Wakefieldskega*, je v slovenski literarni publicistiki in zgodovini utrdila sodbo, da je Stritarjevo besedilo posnetek Goldsmithovega romana. Različni pogledi na vprašanje, kolikšna naj bi bila stopnja Stritarjeve odvisnosti od Goldsmitha, bi se dali razvrstiti med dve mejni stališči, ki ju zastopata tudi avtorja dveh študij o recepciji Goldsmitha pri Slovencih oziroma pri Jugoslovanih.¹ Avtorica prve, T. Kopitar, šteje *Gospoda Mirodolskega* v celoti za »zelo očiteno posnetek«,² medtem ko J. Pogačnik pripisuje Stritarjevim besedilom samostojnost in izvornost kljub nekaterim snovnim vzporednicam z romani Rousseauja, Goetheja in Goldsmitha.³ Ob dognanjih o snovni oprtosti na tuje zglede še vedno ostaja odprto vprašanje, kako je Stritar prevzete prvine prilagodil značaju slovenskega romana, ki je bil ob izidu *Gospoda Mirodolskega* (1976) star ravno deset let. Preostaja pa tudi še vprašanje morebitnih drugih zglede in pobud za to sporno besedilo.⁴

Gospod Mirodolski se med zgodnjimi slovenskimi pripovednimi besedili edini povezuje s tistim znamenitim tujim zgledom, ki ga je bil leta 1858 Levstik priporočil prihodnjim slovenskim romanopiscem v *Popotovanju iz Litije do Čateža*.⁵ *The Vicar of Wakefield* (1766) je bil kot model za sodobni roman v tistem času drugod pač že zdavnaj presežen – leto dni pred *Popotovanjem* je npr. izšla *Madame Bovary* – res pa je bil še zmerom priljubljen

Navedbe v članku se nanašajo na izdajo: Josip Stritar, *Zbrano delo I–X* (ur. France Koblar), Ljubljana 1953–1957.

¹ Tatjana Kopitar: *Olivera Goldsmitha The Vicar of Wakefield pri Slovencih do leta 1876*, »Slavistična revija« XII, 1959/60, str. 194–223. Za razčlenitev polemike ob izidu prevoda in za pregled stališč v slovenski literarni zgodovini prim. zlasti str. 207–211. – Jože Pogačnik: *Model Goldsmithovega romana Wakefieldski župnik v genezi jugoslovanske pripovedne proze*, »Jezik in slovstvo« XXIV, 1978/79, str. 67–79.

² Tatjana Kopitar: *Olivera Goldsmitha The Vicar of Wakefield...*, str. 207. – Avtorico polemično zavrača Štefan Barbarič (*Ob novi študiji o Stritarju*, »Sodobnost« XII, 1964, str. 568), vendar ni podrobneje utemeljil svojega stališča.

³ Prim. tudi: Jože Pogačnik: *Stritarjev literarni nazor*, Ljubljana 1963, zlasti str. 54–55.

⁴ Več sugestij za verjetne zglede prinaša razprava Janka Kosa: *Evropski izviri slovenskega romana v 19. stoletju*, »Slavistična revija« XXXIII, 1985, str. 39.

⁵ Tatjana Kopitar (v navedeni študiji, str. 215) omenja v tej zvezi Detelov roman *Trojka*, vendar z opozorilom, da je motiv očeta in dveh hčera že preoblikovan po Stritarjevem vzorcu. – Jože Pogačnik (v: *Model Goldsmithovega romana...*, str. 75) pripisuje motivu pobega od doma pri Jurčiču neposredno zvezo z Goldsmithom; iskanje genetične zveze je tu pač preveč daljnosežno, saj je bil ta motiv silno razširjen tako v pikaresknem kakor v sentimentalnem romanu že pred Goldsmithom (npr. pri Richardsonu in Fieldingu), nato pa ga je prevzel roman 19. stoletja, med drugimi tako popularen pisatelj, kakor je bil Dickens.

med beročim občinstvom, zlasti v nemško govorečih deželah. Ne zdi se verjetno, da bi bil Stritar segel po *Župniku Wakefieldskem* zavoljo Levstikovega priporočila. Čisto osebno nagnjenje do tega dela, »neka posebna, individualna simpatija« izvira še iz pisateljevega mladostnega navdušenja za Goldsmithovo knjigo in je postala pozneje ena izmed sestavin v Stritarjevem razmerju do sentimentalnega romana nasploh.⁶ Slednjega Stritar pojmuje kot pripoved, ki ob skromnem zunanem dogajanju razkriva skrivnosti človekovega srca, torej kot »psihologičen« roman. *Župnik Wakefieldski* ga je tedaj spodbudil k zamisli, da bi napisal sodoben psihološki roman za omikano občinstvo, tj. za bralce obnovljenega Zvona; za izobraževalno-vzgojni značaj tega lista se mu je moral zdeti roman z družinsko tematiko primeren.

Stritarjevo razumevanje Goldsmithovega besedila se torej izrazito ločuje od razsvetljenško-pragmatičnega gledanja pri Levstiku. Ta je namreč videl v *Župniku Wakefieldskem* model povesti, primerne za kmečko ljudstvo, ki po Levstikovi presoji potrebuje pripovedno prozo »kratkočasnega in podučnega zapodkca« (Levstikovo ZD VI, 37). Tako ni naključje, da se je *Župnik Wakefieldski* v Levstikovem programatičnem spisu znašel v družbi s Ciglerjevo nabožno-poučno povestjo *Sreča v nesreči* (1836). Kljub razliki v literarni kvaliteti in dovršenosti sta si te dve besedili v idejni podlagi in notranji strukturi sorodni: v obeh primerih gre za eksemplarično zgodbo o hudo preskušani, a naposled nagrajeni čednosti, obakrat je nagrada prikazana kot družbeni vzpon. Zgodba Ciglerjevih dvojkov kakor tudi zgodba Goldsmithovega župnika sestoji iz zapovrstja – ali bolje kopicenja – neznanskih nevarnosti in nesreč, ki se naposled po naključju sprevržejo v srečen razplet. Kolo Fortune žene dogajanje zdaj kvišku zdaj spet na dno kakor v starodavni pripovedni strukturi, kakršna je v Nemčiji ponovno oživila v rahločutno-razsvetljenski različici t. i. »romana preskušnje« (Prüfungsroman) v zadnjih dveh desetletjih 18. stoletja.⁷ Ta struktura temelji na razsvetljenski veri v razumno ureditev sveta in v modro Previdnost, ki poplačuje dobroto in kaznuje hudobijo; na Slovenskem se je v 19. stoletju tudi udomačila, vendar ne v romanu, temveč v t. i. krištofmidovski povesti.⁸

Slovenski roman je že ob svojem nastanku razvil povsem drugačno strukturo, kakor jo kažeta pravkar opisana, od Levstika priporočena zgleđa. »Novelska« struktura⁹ naših prvih dveh romanov, *Desetega brata* (1866/67) in *Zorina* (1870), po svojih glavnih potezah ustreza Stritarjevi predstavi o psihološkem romanu, kakor si jo je izoblikoval ob Rousseaujevi *Novi Heloizi* in romanih George Sandove: nezapletena, v sebi sklenjena zgodba z malo osebami in s težiščem na njihovi zasebni, notranji izkušnji. Tak je tudi notranji ustroj *Gospoda Mirodolskega*: ljubezenski zaplet med četverico mladih ljudi, katerega težišče je v njihovem čustvenem svetu. Od razgibanega zunanjega dogajanja, kakršnega je v Goldsmithovem romanu obilo, so ostali pri Stritarju le fragmenti (npr. Zorin pobeg od doma).

Tudi po pripovedni tehniki pripada *Gospod Mirodolski* drugemu tipu romana kakor *Župnik Wakefieldski*. Goldsmith je sicer mojstrsko obvladal pisemsko tehniko, ki je bila tedaj moderna – o tem priča njegova epistolarna satira *The Citizen of the World* (1762) – vendar je v romanu ni uporabil. Za *Župnika Wakefieldskega* je priredil starejši način, junakovo prvoosebno pripoved; ta je bila v 18. stoletju zelo razširjena tako v fiktivnih avtobiogra-

⁶ Stritarjev članek *Župnik Wakefieldski*, objavljen v »Zvonu« 1. decembra 1876 ob izidu Jesenkovega prevoda, vsebuje poleg pričevanja o genezi zamisli za Gospoda Mirodolskega tudi zanimiv prikaz Stritarjevega razmerja do Goldsmithovega besedila, do dela George Sandove in Rousseauja kakor tudi njegove poglede na roman kot tak (ZD VII, str. 235–241).

⁷ Prim. Eva D. Becker: *Der deutsche Roman um 1780*, Stuttgart 1964.

⁸ Prim. Janko Kos: *Začetki slovenske pripovedne proze in evropska tradicija*, »Slavistična revija« XXIX, 1981, str. 233–258.

⁹ Prim. Janko Kos: *Cankar in problem slovenskega romana* (v: I. Cankar, *Hiša Marije Pomočnice*, Ljubljana 1976, str. 41–44).



fijah kakor v pikaresknem romanu, npr. v Defoejevem ali Smollettovem. Goldsmith jo je moderniziral z razdelitvijo na poglavja, domiselno pa jo je kombiniral tudi s prvinaми drugih literarnih zvrsti: z balado, esejem in gledališkim (komedijskim) dialogom.

Stritar je *Zorina* še napisal v epistolarni tehniki »klasičnega« sentimentalnega romana, z *Gospodom Mirodolskim* pa se je preusmeril k načinu pripovedi, ki je bil v evropskem romanu 19. stoletju običajen, v slovenskem ustaljen že z *Desetim bratom*: k avktorialni pripovedi, razčlenjeni na poglavja. Pripovednikov ton je v *Gospodu Mirodolskem* skoraj identičen s tonom naslovnega junaka, močno oseben in čustven, poudarjen z nagovori bralcu in prevlečen z refleksijo. Preostanek iz epistolarnega romana so tri pisma, vstavljena v pripoved na čustvenih vrhuncih dogajanja. Taka uporaba pisma ni Stritarjeva posebnost; v slovenskem meščanskem romanu je dovolj pogostna, začenši z *Desetim bratom*. Pač pa je značilnost pisem v *Gospodu Mirodolskem* – vsa tri so poslovilna – še oprijemljiva zveza s sentimentalno pisemsko tradicijo. Ta je opazna ne le v razčustvovani dikciji, temveč tudi v težnji, da bi zbujala vtis kar največje pristnosti; Edvinovo pismo se npr. pretrga sredi stavka, ko mu smrt dobesedno iztrga pero iz roke.

Goldsmith je ključna mesta v svojem romanu zaznamoval drugače, namreč s tremi ljudskimi pesmimi, kakršne so prav tedaj prišle v modo z izidom Th. Percyjevih *Reliques of Ancient English Poetry* (1765). V skladu z okusom svoje dobe je Goldsmith vpletel v dogajanje razpravljanja o estetskih, moralnih in političnih vprašanjih; ta so razmeroma kratka, zaokrožena in kažejo avtorja kot uglajenega esejista, medtem ko se v dialogu in nastopih oseb in skupin razkriva kot odličen komediograf. – Tudi Stritar je uporabil svoj roman za premišljanja o življenjskih vprašanjih, o umetnosti in celo za pretres aktualnih dogodkov v slovenskem strankarskem sporu; vendar v primeri z zgoščenimi, poantiranimi vstavki v *Župniku Wakefieldskem* učinkujejo tovrstne pasaže dolgovezno in razvlečeno. Dialog pa je morda sploh ena najšibkejših strani *Gospoda Mirodolskega*; daleč je od Goldsmithove lahkotne konverzacije in spretnega argumentiranja, namesto izmenjave misli je to dostikrat le gostobeseden samogovor te ali one osebe, medtem ko sogovornik ostaja poslušalec.

Gospod Mirodolski je tedaj po notranjem ustroju in po pripovedni tehniki sledil normi, kakršna se je v tem času izoblikovala v slovenskem zgodnjemeščanskem romanu; v teh dveh aspektih z *Župnikom Wakefieldskim* nima nič skupnega. Pač pa bi se dala najti med tema dvema romanoma nekatera idejna stičišča; pri teh gre večidel za zelo splošne miselne sestavine, ki so bile lastne celotni kulturi rahločutne dobe, ne le Goldsmithu. Stritar je poleg *Župnika Wakefieldskega* poznal iz prve roke vsaj še dve osrednji besedili sentimentalizma: *Novo Heloizo* in *Wertherja*, pa tudi literarna dela 19. stoletja, v katerih so se z motivnimi ohranile tudi miselne prvine tega toka (tako npr. v Dumasovi *Dami s kamelijami*).¹⁰ Po svoji temeljni bivanjski naravnosti je Stritarjevo besedilo dosti bližje takim stvaritvam iz poznejše faze sentimentalizma kakor razsvetljeno optimističnemu *Župniku Wakefieldskemu*. V Stritarjevem pesniškem svetu je bistvena miselna prvina prav nasprotna, namreč svetobolje (Weltschmerz), ki vsebuje več odtenkov: od zapoznelega wertherjanstva do Schopenhauerjevega pesimizma.¹¹ Slednji je zajel večji del nemško-avstrijske literature, zlasti še po propadu marčne revolucije; tega kulturnega ozadja pri Stritarjevih svetožalnih pripovednih besedilih od *Svetinove Metke* (1868) prek *Zorina* do *Gospoda Mirodolskega* ni mogoče odmisлити. Temnejša stran življenja se mestoma kaže tudi v *Župniku Wakefieldskem*, vendar tu ne izvira iz bivanjskega pesimizma; tudi prav nič ne vpliva na srečni iztek zgodbe in ne na spodbudni nauk, ki iz nje sledi: da sta namreč

¹⁰ Prim. Janko Kos: *Evropski izviri slovenskega romana* ..., str. 38–39.

¹¹ Za analizo Stritarjevega razmerja do Schopenhauerjeve filozofije prim. monografijo J. Pogačnika: *Stritarjev literarni nazor* ...

čednost in pošteno delo poplačana že na tem svetu. Župnikov položaj se sicer tik pred koncem romana zazdi brezupen in tedaj njegova pridiga sotrpinom v ječi prav izrecno zanikuje možnost zemeljske sreče in pravičnosti. Vendar župnikova zazrtost v posmrtno blaženost, privzdignjena nad tegobe tega sveta, zato še ni izraz pisateljevega svetožalja ali pesimizma, in tudi ni njegova edina beseda o bivanju na tem svetu. V njej se le razodeva župnikova pietistična pobožnost, način religioznega čustvovanja, ki ni v tej dobi nobena redkost celo v takih zgodbah, ki se iztečejo v optimističen konec s trezno, utilitarno moralno. Tudi če je Goldsmithov roman zelo kritičen do nekaterih pojavov v tedanji angleški družbi, zemlja zato še nikakor ni solzna dolina. V celoti vzeto, je svet v *Župniku Wakefieldskem*, če že ne najboljši izmed mogočih, še vedno razumen in dovolj veder. V njem se sicer godijo nesreče, vendar nobena ni usodna, posledice niso nepopravljive, hudobneži niso nepopoljšljivi. Naposled se vse uravna na splošno zadovoljstvo.

Od takega gledanja na človeka in svet se Stritarjev roman izrazito razločuje. Pisatelj pesimizem tokrat ni upodobljen v junakovi usodi, kakor je bilo to pri Zorinu; tudi za večino drugih oseb se roman konča dovolj dobro, za en mlad par celo srečno. Svetobolje je v *Gospodu Mirodolskem* pomaknjeno iz zgodbe na deklarativno raven, zato pa je tam močno poudarjeno. Njegov glasnik je gospod Mirodolski sam, in – bistveno drugače kakor pri Goldsmithu – otožna meditacija, ki prepreda dogajanje, je hkrati nedvomno tudi pisateljeva izpoved. Na več mestih v romanu je izrečeno spoznanje, da je na svetu »vse prazno, vse ničevno«, da je zemlja »solzna dolina«, polna trpljenja in gorja (III, 161–162, 264). Reminiscence na *Zorina* se zbuja zlasti tam, kjer se gospod Mirodolski spominja svojih študentovskih let: »Imel sem trenutja, ko sem se čutil nesrečnega, neskončno nesrečnega! Obšlo me je tako rekoč trpljenje in gorje vsega sveta. Zamislil sem se časi v čudežno misel: zakaj sem na svetu! O ko bi ne bilo ne mene ne zemlje ne sonca in zvezd, ko bi ne bilo sveta! Slednjič se mi je srce olajšalo v solzah, ki so se mi curkoma ulile po licih.« (III, 173)

Gospod Mirodolski se je pozneje ob delovanju za narodno in občo blaginjo, ob samopremagovanju, brzdanju strasti in pretiranih želja umiril v stoično sprejemanje usode in končno v skladnost s seboj in s svetom. Tema etične harmonije, pojmovane v duhu weimarske klasike in humanizma, je v *Gospodu Mirodolskem* nadomestila *Zorinovo* »tragično vizijo življenja.«¹² V skladu s težnjo po harmoničnem bivanju, po premagovanju protislovij sveta s stoicizmom je v *Gospodu Mirodolskem* ublažena tudi zgodba, če jo primerjamo z žalostno usodo Svetinove Metke ali z *Zorinovim* tragičnim koncem. V preteklosti gospoda Mirodolskega je edini udarec usode smrt njegove »zveste družice«, vendar je tudi to del naravnega reda. V teku dogajanja v romanu je zares razdiralen in ne ravno običajen dogodek *Zorin* pobeg od doma, vendar se harmonija v družini Mirodolskih obnovi s sočutnostjo in z odpuščanjem. Celó taki motivi v *Gospodu Mirodolskem*, v katerih so dane možnosti za resnično tragiko (kakor je npr. *Edvinova* smrt v dvoboju), se zagladijo v vsesplošno ganjenost in spravljivost.

S svetoboljem je v *Gospodu Mirodolskem* neločljivo povezana ideja sočutja, in sicer ne le do vsega človeštva, temveč do vsakega živega bitja. Usmiljenje do živali ima v tem romanu posebno mesto; obsežno je npr. prikazana ljubezen gospoda Mirodolskega do ptic ali ganljiva navezanost ljudomrznika *Zaboja* na njegovega pasjega spremljevalca. F. Koblar pripisuje to značilnost *Gospoda Mirodolskega* Schopenhauerjevemu vplivu,¹³ resda utemeljeno, vendar je prav v Stritarjevih besedilih spričo pisateljeve neposredne povezanosti s sentimentalnim izročilom težko razmejiti Schopenhauerjevo misel o vesoljnem sočutju od rahločutnega kulta srca in spontane dobrotljivosti. Človekoljubje in dobrednost, utemeljeni na premisah angleške razsvetljske filozofije, sta pri Goldsmithu razviti že v maniri poznega sentimentalizma kot iztanjšana, nežna čustvenost. Ganjenost ob tujem

¹² Prim. Jože Pogačnik: *Zorin ali tragična vizija življenja* (v: J. Stritar, *Zorin*, Ljubljana 1985, str. 145–195).

¹³ Prim. France Koblar: *Uvod* (v: *Stritarjevi pripovedni spisi*, Celje 1946, zlasti str. 48–53).

trpljenju in hkrati opajanje ob svoji lastni dobrotljivosti je do vrhunca prignal zlasti Sterne s svojimi epigoni; pri njem je usmiljenost do vsega živega zajela tudi živali (notorična je npr. epizoda iz *Sentimentalnege popotovanja*, v kateri Yorick preliva solze nad mrtvim oslom).¹⁴

Kakor glede na svetožalje se tudi glede na sočutje Stritarjeva stališča ujemajo s stališči njegovega junaka. Gospod Mirodolski se sam ponaša s svojo milosrčnostjo kot z etično odliko: »... v meni je bilo tako mehko, premehko srce. Trpeti nisem mogel videti človeka ne živali, bolela me je vsaka bolečina, v srce se mi je smilila vsaka trpeča stvar.« (III, 172)

Čuteče srce kot vrednota in kot razsodnik v moralnih vprašanjih – ta postavka sentimentalne kulture je ena izmed vodilnih misli tudi v *Gospodu Mirodolskem*. Ilustrira jo npr. blažilno učinkovanje, ki ga ima na Zabojev značaj karitativnost Mirodolskih. Še posebej je poudarjena misel, da usmiljenost plemeniti tistega, ki jo izkazuje: Zaboje sam se namreč moralno prerodi tedaj, ko pomaga Zori iz stiske.

V idejni plasti *Gospoda Mirodolskega* so še zaznavni šibki odmevi ene izmed bistvenih idejnih sestavin sentimentalizma: narave, ki je bila v 18. stoletju geslo naprednega meščanstva, »družbenorevolucionarna metafora«¹⁵ kot polemika zoper izprijeno aristokratsko kulturo. Ta literarna šablona je kljub spreminjajoči se funkciji narave v književnosti živela še v 19. stoletju in se povezovala z napredno liberalno miselnostjo; v slovenskem zgodnjemeščanskem romanu je ta zveza izrazita prav pri Stritarju in Tavčarju.

V *Župniku Wakefieldskem* je nasprotje med nedolžnim in srečnim življenjem na vasi ter popačeno mestno civilizacijo prav »klasična« upodobitev takega obrazca, čeprav brez Rousseaujeve bojevite doktrinarnosti. V ospredju je bukolična vaška idila, mesto posega vanjo iz ozadja. Župnikov starejši sin na svoji koži občuti korupcijo, ko si skuša najti zaposlitev v Londonu; prav tja, v gnezdo pregrehe, skušata po zapeljivčevem naročilu dve kokoti zvabiti tudi čednostni župnikovi hčeri z lažnim pripovedovanjem o sijaju velikega mesta. V *Gospodu Mirodolskem* se medsebojno razmerje teh dveh prizorišč in njuna vloga v usodi junakov ujema z Goldsmithovim (je torej ravno obrnjeno v primeri z *Zorinom*, ki se godi večidel v Parizu, na deželo se junak vrača le v nostalgичnem spominjanju). Stilizirana dolenjska krajina daje okvir družinski idili Mirodolskih. Hvalnica preprostemu zadovoljstvu na deželi tudi pri Stritarju ne povzdiguje pravega kmečkega življenja, temveč zmerno blaginjo meščana, ki se je preselil na kmeto. Mirodolski gospodični ustrezata idealu »naravnega«, neizumetničenega dekleta, v živem nasprotju s površnim gosposkim ženstvom, kakršno je Radovan spoznal »v velikem, sijajnem mestu«. Vpliv mestne civilizacije pogubno poseže v podeželsko okolje po dveh predstavnikih, gospe Jarinovi in njenem nečaku Edvinu. Ta dva sta tuj element v harmonični idili; najprej zaneta vanjo nemir z novodobnimi, moralno kvarnimi idejami o uživanju svobode in ljubezni, nato Edvin zvabi starejšo hčer Mirodolskega v veliki svet in s tem v razočaranje in nesrečo.

V *Župniku Wakefieldskem* poteka razmejitev med nepokvarjeno naravo in izprijeno civilizacijo zelo razločno tudi na družbeni ravni. Meščanski srednji stan (»the middle order of mankind«) je tisti, ki se odlikuje z vsemi družbenimi vrlinami. Težišče Goldsmithovega romana je sicer na povzdigovanju človečnosti in dobrotljivosti, vendar pisateljeve kritike tudi tam, kjer je implicitna, ni mogoče preslišati. V početju graščaka Thornhilla obsoja zlorabo oblasti in samovoljo zemljiške gospode; poglavja v dolžniškem zaporu so nedvoumno naperjena zoper kazenski zakonik, ki pretirano strogo štiti lastnino in koristi bogatašev. Prav na teh mestih v romanu, ko se župnik srečuje z dnom človeške revščine (tudi moralne), je še posebej razvidna pisateljeva misel: človek je po naravi dober, revež ali hudodelec postane šele zavoljo izkrivljenega družbenega reda, ta pa je posledek civilizacije in odtujitve naravi.

Stritar je stanovsko razliko med ljubimci sprejemal hkrati s sentimentalnimi pripovednimi vzorci, v katerih je taka razdelitev bistvena idejna in fabulativna sestavina. Razločuje pa se tako od sentimentalnega romana kakor tudi od večine tedanjega slovenskega pripovedništva po neznatni vlogi, ki jo ima višji ali nižji rod enega od zaljubljencev v njegovih besedilih. V *Gospodu Mirodolskem* so stanov-

¹⁴ Preseneča, da v Stritarjevem delu ni mogoče zaslediti nobene omembe tega »klasika« sentimentalizma.

¹⁵ Horst Albert Glaser (ur.): *Deutsche Literatur. Eine Sozialgeschichte* VI, Reinbek bei Hamburg 1980, str. 200.

ske razlike skoraj izravnane ali vsaj zabrisane. Gospa Jarinova in Edvin res že po rojstvu sodita med gospódo, namreč med bogato vrhno plast meščanstva, in premoženje sta podedovala, medtem ko je gospod Mirodolski kmečkega rodu in se je do izobrazbe, s tem tudi do zmernik, dokopal s svojim trudom. Klišejem, ki so se udomačili za prikazovanje gospode v meščanskem romanu, še najbolj ustreza Edvin. Bogastvo, ki si ga ni sam prislužil, mu namreč omogoča, da svoje duševne zmožnosti zapravlja na zabavah in v brezdelju. Kljub takim odtenu, ki pa so bolj premoženjski kakor stanovski, sodijo Mirodolski v isti kulturni krog kakor Jarinova in njen sorodnik, družijo jih sorodna zanimanja in okus; to je razvidno že iz družabnosti in konverzacije, ki ju sosednji rezidenci gojita med seboj.

Medtem ko je v slovenskem romanu 70. in 80. let stanovska razlika praviloma najhujša ovira za združitev zaljubljenega para, so v Stritarjevih delih vzroki za ljubezensko nesrečo drugje. Že v *Zorinu* je junakova prijateljica iz otroških let ob ponovnem srečanju že zaročena z drugim, resda stanovsko ustrežnejšim ženinom. Tudi Zora je že tik pred poroko z Radovanom, ko nepričakovano stopi v njeno življenje Edvin. Obakrat je torej položaj v bistvu wertherjanski, poglobljena pregrada za zvezo zaljubljenecv je etični imperativ, naj je že to dana beseda, obzirnost do očeta in družine itn. Kakor že v povesti o Svetinovi Metki tudi Zorino razočaranje povzroči mladeničeva neodgovornost, površnost njegovih čustev, nekakšna zunanja prisila. Stritar je torej motivacijo za usodo svojih junakov prenesel v njihovo duševnost in značaj, jo skušal utemeljiti psihološko; pri tem je stanovska razlika izgubila družbeno ostrino in pomen, ki ga je imela v sentimentalnem romanu.

Pregled sorodnih idejnih prvin v Goldsmithovem in Stritarjevem besedilu vsekakor kaže na skupno izhodišče v sentimentalizmu, ne pa nujno na *Župnika Wakefieldskega* kot neposredni ali celo edini izvir teh prvin. Navedene sestavine namreč niso specifične prav za Goldsmithov roman ali samo zanj, temveč so skupne psihološkemu romanu rahločutne dobe. V idejni plasti *Gospoda Mirodolskega* je tudi izrazit element poznejšega sentimentalizma, ki ga Goldsmithov tekst še ne vsebuje, namreč svetobolja; zato pa manjkajo pri Stritarju predvsem tiste prvine *Župnika Wakefieldskega*, katerih izvir je še razpoznavno razsvetljevski. Stritar je idejnost sentimentalizma vsekakor poznal iz prve roke, tj. iz nekaterih osrednjih besedil te literarne smeri, vendar je bila v njegovem času že spojena s poznejšimi miselnimi tokovi in kot taka del splošnega kulturnega ozračja v Nemčiji in zlasti v Avstriji. Tako daje tudi idejna plast prav malo opore za iskanje neposredne geneške zveze med *Gospodom Mirodolskim* in *Župnikom Wakefieldskim*. Očitkom plagiatorstva je tedaj treba iskati vzrok v vzporednicah med osebami teh dveh romanov in v sorodnosti njunega pripravečnega vzorca.

II.

Stritar je za posamezne osebe v *Gospodu Mirodolskem* nedvomno našel ustrezne modele v Goldsmithovem romanu.¹⁶ Iskanje vzporednih figur je šlo sicer pri F. Koblarju nekoliko predaleč, zlasti v prizadevanju, da bi odkril pri Goldsmithu prototipe tudi za stranske osebe; T. Kopitar je nato Koblarjevo vzporejanje prevzela brez revizije. Kljub pridržkom pa je utemeljeno njuno dokazovanje, da se ujema četverica osrednjih figur v teh dveh romanih: župnik dr. Primrose, njegovi hčeri in graščak Ned Thornhill so razpoznavne predloge za gospoda Mirodolskega, za sestri Zoro in Bredo ter za gospodiča Edvina. Preostaja še vprašanje, kako je Stritar preoblikoval njihove značaje v skladu s svojo zasnovo zgodbe; in nadalje, katere od glavnih Goldsmithovih oseb je opustil, katere pa je dodal na novo.

¹⁶ *Uvod* Franceta Koblarja k že navedeni izdaji *Stritarjevih pripovednih spisov* navaja celo vrsto vzporednic med osebami (prim. str. 58–59); v *Opombah* k Stritarjevemu *Zbranemu delu III* so tovrstne analogije formulirane previdneje, vendar kaže, da se je T. Kopitar oprla na starejšo izdajo.

V kompoziciji Goldsmithovega romana nosita idejno ravnotežje dve antitetični, dopolnjujoči se figuri: dr. Primrose in Mr. Burchell, alias Sir William Thornhill. Ta dva vsak na svoj način utelešata duhovne vrednote rahločutne in razsvetljene dobe: župnik naj bi bil srce, baron razum v idejni stavbi romana.¹⁷ Naivna in nespametna župnikova dejanja, porojena iz mehkega srca, so sproti korigirana z baronovo trezno pametjo, z njegovo svetovljansko izkušnostjo; ob tem je razvidno, da pisatelj Shaftesburyjeve teze o vrojeni dobroti človekove narave le ni sprejel povsem nekritično. Res da je svojim bralcem postavljajal za zgled župnikovo čednost in spontano dobroto, pri tem pa je sproti opozarjal, da te dve še ne zadostujeta za preživetje na svetu, četudi se ta zdi najboljši izmed mogočih svetov.

Dr. Primrose sodi po značaju med številne sočasne različice donkihotskega junaka v angleškem pripovedništvu. Že pred Goldsmithom sta Fielding z župnikom Adamsom (*Joseph Andrews*, 1742) in Sterne s stricem Tobijem (*Tristram Shandy*, 1759/67) ovekovečila ljubeznivo, čeprav rahlo komično figuro srčno dobrega, nebogljenega človeka, ki ne loči videza od resnice, ne pravih prijateljev od lažnih, ki vedno znova naseda malopridnežem, pri tem pa neomajno še naprej veruje v človekovo dobroto. Z očetom Shandyjem v Sternovem romanu družijo dr. Primrosa tudi ekscentrično učenjaštvo in pedanterija; sicer skromni župnik pokaže prav osupljivo trmo in nečimrnost, kadar gre za njegovega »znanstvenega« konjička, za razpravo, v kateri grmi zoper ponovno poroko ovdovelih duhovnikov. Ta konjiček ni tako nedolžen, kakor se zdi, saj začne čisto resno ogrožati sinovo zaroko, ko se dr. Primrose z njim zameri nevestinemu očetu, svojemu stanovskemu kolegu in trikratnemu vdovcu. Župnikova stanovitnost, ki se v tem primeru pokaže kot trma, se v resni nevarnosti zablešči kot izjemna moralna integriteta, in to tem bolj, čim globlje se z družino vred pogreza v revščino in nesrečo. Njegova človeška veličina se najlepše izkaže v dolžniški ječi, ko skuša spodbujati in tolažiti sojetnike in pri tem pozablja na svoje lastno gorje.

Medtem ko je župnik zgled krščanske potrpežljivosti in vseodpuščajočega usmiljenja, je Sir Thornhill sekularno utelešenje tistega razsvetljskega ideala, ki ga je angleška meščanska kultura izoblikovala v moralčnih tednikih in vzgojnih priročnikih, Richardson pa ga je še ozaljšal z rahločutnostjo in uglajenimi manirami pri naslovnem junaku svojega romana *Sir Charles Grandison* (1753). Ta ideal združuje družbene vrline s človečnostjo, odlikuje pa ga tudi ena temeljnih razsvetljskih čednosti: umirjenost in obvladovanje čustvenih ekscesov. Sir Thornhill je v mladosti prebolel »nezdravo občutljivost« (sickly sensibility), spoznal je, da nevedneži izrabljajo njegovo nerazsodno velikodušnost. Izkušnja ga je izmodrila, ostal je sicer plemenit in radodaren, toda pri tem je tudi pravičen in po potrebi strog. Sicer pa tudi razumni Sir Thornhill ceni pristno čustvo; po deželi potuje preoblečen v obubožanega gentlemana in išče dekle, ki bi ga vzljubila zavoljo njega samega, ne zavoljo njegovega bogastva in visokega rodu. Njegova naklonjenost otrokom in preprostim vaščanom, veselje do rustikalnosti sodi med tiste lastnosti, ki se pozneje močno razvijejo pri junakih rahločutnega romana, tudi pri Wertherju in Zorinu.

Uravnoteženost razuma in srca razločuje idealnega junaka, kakršen je Sir Thornhill in že pred njim Grandison, od poznejšega romanesknega lika, ki je po notorično zasolzenem protagonistu H. Mackenziejevega romana *The Man of Feeling* (1771) znan kot »rahločutnež«. K temu tipu melanholičnega, nedejavnega mladeniča z iztanjšano senzibilnostjo in s prekipevajočimi čustvi sodi dolga vrsta romanesknih junakov od Rousseaujevega St. Preuxa, Goethejevega Wertherja do Stritarjevega Zorina. Pred rahločutnežem, ki je povsem prevladal v sentimentalnem romanu vsaj od *Nove Heloize* (1761) naprej, se je gran-

¹⁷ Prim. W. F. Gallaway: *The Sentimentalism of Goldsmith*, »PMLA« XLVIII, 1933, str. 1167–1181. – Michael E. Adelsstein: *Duality of Theme in »The Vicar of Wakefield«*, »College English« XXII, 1961, str. 315–321.

disonski junak umaknil v t. i. roman nravi (novel of manners), ki so ga razvile predvsem ženske avtorice od Fanny Burney do Jane Austen, in v družinski roman, katerega klasična mojstrovina je prav *Župnik Wakefieldski*.

V *Gospodu Mirodolskem* junaka tega tipa ni, v Burchella preoblečeni baronet nima v Stritarjevem romanu nobenega ekvivalenta.¹⁸ Ena najpomembnejših figur iz *Župnika Wakefieldskega* je torej opuščena, vsa miselna in moralna teža se je prenesla na gospoda Mirodolskega. Ta je v mladosti prebolel svetožalje, deloval svojemu narodu v prid kot profesor in ob vzgajanju mladine tudi sam dozorel v modrega, blagega človeka. »Kakor prerok je bil med mladino; nebeški mir je kraljeval na njegovem obličju; iz vsake besede njegove, iz vsakega pogleda je govorila plemenitost, dobrot njegovega srca. Najsurovejši človek se bode težko nespodobno vedel pred vzvišeno, sveto podobo; tako je že sam pogled njegov krotil in blažil vsakega, kdor se mu je bližal.« (III, 264–265) Stritarjeva nezmerna idealizacija naslovnega junaka je tako daleč od Goldsmithove trezne upodobitve osrednjih dveh pozitivnih oseb, dr. Primrosa in Sira Thornhilla, da so za ta odklon od »predloge« skušali najti kako razlago tudi kritiki, ki sicer vidijo v Stritarju Goldsmithovega posnemovalca. T. Kopitar utemeljeno pripisuje preobrazbo junakove osebnosti dejstvu, da je Stritar sprejel interpretacijo župnikovega lika od Goetheja, ki mu je pomenil najvišjo estetsko avtoriteto. Goethe je namreč prezrl župnikove komične lastnosti, poudaril pa je dostojanstvo njegovega svečeniškega poklica, njegovo avtoriteto v družini in v občestvu. Goethejev pogled na dr. Primrosa je bil tedaj odločilen za upodobitev gospoda Mirodolskega.¹⁹

Ne le za Goetheja in nemško klasiko, tudi sicer je bilo za evropsko recepcijo angleških avtorjev značilno, da je odlične humoriste, kakršna sta bila Goldsmith in Sterne, cenila predvsem kot mojstre iztanjšane senzibilnosti in nežnih, plemenitih čustev. Nedvomno je to posredništvo prispevalo svoj delež k Stritarjevemu razumevanju Goldsmithovega romana. Vendar ne kaže zanemariti avtobiografskega nagiba pri ustvaritvi gospoda Mirodolskega, saj utegne biti v tem primeru celó odločilnejši od literarnega. Stritar sam je namreč izjavil, da si je svojega junaka zamislil kot avtoportret, idealni gospod Mirodolski tedaj kaže, kakšno podobo je imel pisatelj v tem času sam o sebi: »Zorin' sem jaz sam, ali sem bil jaz v prvi dobi svojega razvoja, tako kakor gospod Mirodolski ni nihče drugi, nego jaz v poznejši dobi.« (*Pismo Pavlini Pajkovi z dne 5. 12. 1897. X, 170.*)

Avtobiografska zasnova ločuje Stritarjevega junaka od Goldsmithovega, in sicer ne le po idealizaciji naslovne figure pri Stritarju, temveč tudi glede na zorni kot teh dveh pisateljev. Medtem ko se Stritar z Mirodolskim identificira, gleda Goldsmith na svojega župnika iz precejšnje razdalje; sicer z veliko simpatijo, a tudi s pridržki, predvsem pa s humorjem in z blago ironijo. Stritarjev ton je zresnjen, brez Angleževe lahкотnosti; župnikove drobne, prikupne slabosti so se porazgubile – razen nedolžne nečimrnosti, ki jo kaže gospod Mirodolski kot amaterski vinogradnik.

Gospod Mirodolski je vdovec in kot tak laže ohranja svoje dostojanstvo kakor dr. Primrose, ki včasih le s težavo uveljavi avtoriteto ob svojih boljših polovici. Medtem ko Mirodolski opisuje svojo umrlo družico kot pravega angela v človeški podobi, je gospa Primrose čisto komedijska figura. Kot pravzorec nespametne matere, ki skuša svojima hčerama s prozornimi zvijačami ujeti kakega imenitnega ženinina, je predhodnica tovrstnih figur v romanu nravi, tako tudi sloveče gospe Gennetove v romanu *Prezvetnost in pristanost* (1813) Jane Austenove. Mirodolskemu je prihranjena marsikakšna blamaža,

¹⁸ F. Koblarjeva shema vzporednic med osebami (*Uvod k Stritarjevimi pripovednim spisom ...*, str. 59), po kateri naj bi Burchellu ustrežal Zaboj, ni dovolj prepričljiva. Edina skupna lastnost teh dveh romanesknih figur je njuno nepotništvo, a medtem ko je Zaboj v resnici potepuh in pijanec, izvira Burchell iz stare tradicije imenitnika, ki preoblečen in anonimen inšpicira svoja posestva.

¹⁹ Prim. Tatjana Kopitar: *Olivera Goldsmitha The Vicar of Wakefield ...*, str. 211–215. Avtorica opozarja na mesta v *Gospodu Mirodolskem*, ki se v formulacijah »gospodar«, »očec«, »svečenik« (ZD III, str. 318) ujemajo z Goethejevo interpretacijo župnikovega lika.

kakršne doživlja župnik ob svoji ženi, ki se skuša postavljati pred vaško srenjo kot imenitna gospa (ironija je še toliko večja, ker o njej rad govori kot o »razsodni« ženski).

Ne le, da je gospod Mirodolski vdovec, tudi sicer je njegova družina v primeri z župnikovo občutno skrčena: namesto šesterice Primrosovih otrok sta tu le dve hčeri, dekleti različnega značaja in temperamenta. Take dvojice sodijo med značilne klišeje sentimentalnega romana; v njih je utelešen kult rahločutnega prijateljstva, ki je bil cenjen prav tako zelo kakor ljubezensko čustvo. Poleg tega so tudi tehnična iznajdba epistolarnega romana; junakinja namreč potrebuje zaupnico, na katero naslavlja svoja pisma. Junakinja prvega »večglasnega« pisemskega romana, Richardsonova *Clarissa* (1748), nežna, tankočutna mlada dama, si dopisuje z bistro, odrezavo in dosti manj čustveno prijateljico. Podobna zaupna korespondenca poteka pozneje v *Novi Heloizi* med Julijo in njeno sestrično, le da sta sorodni duši tu manj diferencirani. Dekliške dvojice so se nato uveljavile v romanu tudi mimo pisemske tehnike, kakor kaže sestriški par v *Župniku Wakefieldskem*. Različnost med Primrosovima hčerama je močno poudarjena: starejša, Olivia, je priznana lepota, živahne narave, spogledljiva in lahkoverna, medtem ko je mlajša sestra Sophia manj opozorljiva, subtilnejša, modrejša in trdnejšega značaja.

Motiv kontrastnega dekliškega para se je v slovenskem pripovedništvu nakazoval že poprej, vendar ga je Stritar prvi izdelal nadrobneje, deloma že v *Zorinu*, a še z opazno naslonitvijo na damsko dvojico v *Novi Heloizi*. Tudi mirodolski gospodični se ne po zunanosti ne po značaju ne ujemata s Primrosovima, temveč s klišejem junakinje in njene prijateljice, ki se je v sentimentalnem romanu utrdil s *Clarisso*. Kakor v klasičnem pisemskem romanu je Zora, starejša hči, bolj krhka, subtilnejša, nervoznejša, neovladanih čustev in domišljije, pri tem eterična, »gosposka« lepota. Mlajša sestra Breda, podobna čvrstim podeželskim dekletom, je vedrejša narave, preprostejše pameti in – po pisateljevi presoji – bolj zdravih pogledov na življenje. Odlikuje jo tudi ena od vrlin, ki so v naslednjih dveh desetletjih postale značilnost našega ženskega romana, namreč samaritanstvo.²⁰ Breda si tako rekoč prisluži Radovanovo ljubezen, ko mu požrtvovalno streže v boleznii.

V *Župniku Wakefieldskem* razmerje med sestrama ni posebej poudarjeno ali sploh kakor koli nadrobneje izdelano. Stritar se tudi v tem pogledu vrača k čustveni navezanosti in zaupništvu med lepimi dušami, kakršno je znano iz *Clarisse*, *Nove Heloize* in drugih rahločutnih romanov visokega stila. Prav tu se spet kaže šibkost *Gospoda Mirodolskega*: ob prizadevanju, da bi bil roman »psihologičen«, se razmerje med sestrama razgrinja v dolgovernih in navidezno zaupljivih pogovorih. Ti vselej obtičijo v razpravljanju o vprašanih, ki naj bi po pisateljevem mnenju vznemirjala dekliške duše: o ljubezni, zakonu, družini itn., ne da bi se kdaj dotaknili najbolj občutljive točke, namreč dejstva, da sta si ljubeči se sestri hkrati tudi tekmici. Zora Bredinega nagnjenja do Radovana sploh ne zapazi, kakor Breda ne spozna Zorinega pomanjkanja ljubezni do tega idealnega mladeniča.

Četrta figura z ustrežno predlogo pri Goldsmithu je zapeljivec, junak sentimentalnega romana že prav od njegovega začetka. Goldsmithova različica se močno loči od razdvojene, demonične osebnosti, kakršen je bil Lovelace, Clarissin zapeljivec, in tudi od ciničnega intelekta pri poznejšem Laclosovem osvajalcu Valmontu (*Nevarna razmerja*, 1782). V udomačenem svetu *Župnika Wakefieldskega* je tudi zlo bolj vsakdanje, banalneje. Ned Thornhill, baronov nečak in zemljiški gospod v kraju, kjer službuje dr. Primrose, poleg čedne zunanosti in družabnih spretnosti nima niti ene same dobre lastnosti. Ne samo da je razuzdanec, je tudi strahopeten (izogiba se dvoboju z Olivijinim bratom), pogolten (polastiti se hoče nevestine dote tudi še potem, ko se je zaroka razdrla) in skrajnje brezsrčen in maščevalen (župnika spravi v zapor). Stritarjev Edvin je po značaju daleč od Thornhillove nizkosti, a tudi od demonije velikih osvajalcev, kakršna sta bila Lovelace in Valmont, čeprav ravno tako tragično kakor ta dva pade v dvoboju. Zapeljivec te vrste, kakršen je Edvin, se je v sentimentalni prozi prikazal razmeroma pozno; izrazit primerek tega romanesknega junaka je Erast v Karamzinovi povesti *Uboga Liza* (1792): v bistvu dobrosrčen, vendar od mestne civilizacije pomehkužen in šibak značaj. Tudi Edvin je velikodušen in nadarjen mladenič, ki ima poleg privlačnega videza in uglajenosti nekaj res-

²⁰ Prim. Miran Hladnik: *Slovenski ženski roman v 19. stoletju*, »Slavistična revija« XXIX, 1981, str. 276–277.

ničnih odlik, le da te ne odtehtajo njegovih zmotnih pogledov na svobodo; ta je po njegovem enaka neodgovornemu uživanju. Prav kakor Erast je tudi Edvin zmožen iskrenega kesanja šele tedaj, ko je že prepozno.

Med stranskimi osebami *Gospoda Mirodolskega* bi se v Goldsmithovem romanu našla predloga za potepuškega Zaboja v Ephraimu Jenkinsu. Značajsko sicer nimata nič skupnega; medtem ko je Zaboj (že prileten mož) poštenjak in se preživlja s priložnostnim delom, je Jenkins (še mlad človek) poklicen slepar in graščakov faktotum v prav nelepah poslih. Vzporejati bi se dala le njuna usoda in vloga, ki jo imata v osrednji zgodbi. Oba sta namreč šolana človeka, ki so ju okoliščine pognale na stranska pota; oba outsiderja naposled spreobrne srečanje s pravo človečnostjo, utelješeno v dr. Primrosu oziroma gospodu Mirodolskem; na koncu se spet včlenita v družbeno skupnost. Eden kakor drugi sta vpletena v zadevo pobegle hčere kot nekakšna rešitelja. Seveda pa je njun izvir različen, Jenkins prihaja iz angleške pikareskne tradicije, medtem ko je Zaboj avtohtona figura sočasnega slovenskega pripovedništva, ne brez folklorne obarvanosti; uvršča se ob Zlatorepca v Levstikovem fragmentu *Deseti brat* (1863) ter ob Martinka Spaka in strica Dolefa v Jurčičevem romanu. Zaboj pa ima skupne poteze še z enim likom sočasnega slovenskega pripovedništva, namreč z ljudomrznikom, ki je to postal iz razočaranja v ljubezni ali pa iz razočaranja nad človeško hudobijo nasploh (tak je npr. doktor Zober v Jurčičevem istoimenskem romanu).

Število oseb v *Gospodu Mirodolskem* je v primeri z *Župnikom Wakefieldskim* opazno zmanjšano; pač pa vpeljuje Stritar dve novi figuri, Radovana in gospo Jarinovo. Radovan je tipični junak mladostnega romana, kot ga je ustvaril že Jurčič z Lovretom Kvasom; tega je Levstik neprijazno krstil za »sentimentalnega mehkuža« in s tem nehote pokazal na njegov rodovnik, ki sega daleč nazaj v rahločutno izročilo, vse do Rousseaujevega St. Preuxa. Stritarjev »učeni bledin« (tako imenuje Radovana v šali mlajša mirodolska gospodična) ima vse lastnosti slovenskega rahločutnega. Izvira iz revne kmečke hiše, doštudiral je za lastno prizadevnostjo; je hvaležen sin odvoveli materi, spoštljiv učenec gospoda Mirodolskega, zvest zaročenec njegovi hčeri. Svojih čustev ne izraža na glas, ne v ljubezni ne v domoljubju. Odlikuje se z zvestobo narodu; brez te tudi ni pravega romanesknega junaka v tedanji slovenski prozi. (V tem pogledu je tudi Edvin značilni tekmeč: kakor je površen v erotičnih čustvih, tako je mlačen v narodnostnih.) Radovanova etična brezgrajnost se druží s tipično pasivnostjo, z veliko zmožnostjo za trpljenje, majhno za delovanje. Na Zorin pobeg reagira prav značilno s tem, da na smrt zbolí. Z Zorinom je bil Stritar ustvaril svetovljansko različico takega romanesknega junaka; Radovan je Zorinov okornejši, kljub izobraženosti manj uglajeni naslednik.

Gospa Jarinova, gospodarica sosednje graščine, je nova figura v dvojnem pomenu besede: najprej zato, ker Goldsmithovo delo takega ženskega lika ne pozna,²¹ predvsem pa zato, ker izvira iz poznejše kulture. Ideji »ženske osvoboje« sta resda utirala pot že razsvetljenstvo in sentimentalizem, skromna težnja k izobrazbi in samostojnosti je opazna že pri rahločutni gospodični Sternheimski. Prava emancipiranka se pojavi šele pri Mme de Staël, Stritar pa se je s tem romanesknim likom lahko seznanil v delih George Sand, ki je bila v tedanjem nemško-avstrijskem kulturnem prostoru silno popularna.²² Stritarjeva bojevница za ženske pravice je inteligentna dama razkošne, že nekoliko prezele lepote, gospodovalna in ujedljiva. Pisatelj nakazuje, da bi utegnil njen odpor do moške oblasti izvirati iz nesrečnega zakona. Gospa Jarinova je sicer neoporečnega, tudi če ne vselej prijetnega značaja; vendar nehote prinaša v družino Mirodolskih nesrečo. Najprej že s tem, da z novodobnimi idejami o »ženski osvoboji« podžiga Zorina nerealna pričakovanja; v njeni hiši nato Zora sreča njenega mladega sorodnika Edvina, ki jo spelje na kriva pota. V obsežnih razpravljanjih o vlogi žene v družini in družbi je pglavnitni nasprotnik gospe Jarinove Radovan, ki vneto brani svoje – in pri tem očitno tudi pisateljevo – pojmovanje žene kot matere in čuvarice domačega ognjišča; pretirano izobraže-

²¹ France Koblar (v *Uvodu k Stritarjevim pripovednim spisom ...*, str. 58–59) postavlja analogijo: »dve mestni gospodični – gospa Jarinova«, a jo pozneje v *Opombah* k ZD III opušča. Podlaga za tako vzporejanje ni prav razvidna, razen morda v ideji, da po mestnem ženstvu prodira na deželo kvaren vpliv. Našemljena in spakljiva dvojica v *Župniku Wakefieldskem* sta ženski iz demimonda, najeti od graščaka Thornhilla, in ne pravi dami, kakršna je gospa Jarinova. Goldsmithovi kokoti sta komična verzija dveh elegantnih prostitutk iz *Clarisse*, kjer služita zapeljivcu v enake namene.

²² V Stritarjevem *Zbranem delu* se omenjata Mme de Staël in George Sand; zlasti slednja je morala biti v tem času pri nas zelo znana, na to kažejo podatki v avtorski kartoteki Inštituta za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU. Receptija George Sandove na Slovenskem v celoti še ni raziskana, pač pa jo je v zvezi z Jurčičem obravnaval Jože Pogačnik (v: *Parametri in paralele*, Ljubljana 1978, str. 117–119).

vanje ženske mladine bi pri tem utegnilo kvečjemu škoditi. Liberalni Stritar kaže tu do moderne žene – ali vsaj do ideje, ki jo ta zastopa – prav tako konservativen in odklonilen odnos kakor pozneje katoliški Detela v *Trojki* (1897).

V splošnem se da ugotoviti, da je Stritar »ansambel« oseb iz *Župnika Wakefieldskega* opazno zmanjšal, a ga tudi dopolnil z romanesknimi figurami iz drugih virov. Tam, kjer se je zgledoval pri »predlogi«, velja to predvsem za tipe romanesknh junakov in za njihovo razdelitev vlog v pripovednem vzorcu, ne pa za njihove značaje. Pri oblikovanju teh je očiten zlasti premik v višjo lego, osebe so zresnjene, slovesnejše, zlasti naslovni junak je bolj dostojanstven; Goldsmithov humor bi bil v osnovnem tonu Stritarjevega romana kvečjemu disonančen, kadar gre za poglavitne osebe, prihranjen je za kmečko sfero, kakor je bilo v slovenskem romanu že običajno.

(Se bo nadaljevalo)

Martina Orožen

UDK 808.63-01/-09 (497.12 Prekmurje)

Filozofska fakulteta v Ljubljani

VPRAŠANJA PREKMURSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

(ob osrednjeslovenskem in kajkavskem hrvaškem)

Dejstvo je, da je jezik Küzmičevega NZ (Nouvoga Zákona, Halle 1771) izdelan, kultiviran knjižni jezik z normativno relativno ustreznimi, krajevno ne povsem določljivimi, ožje narečnimi morfonološkimi sistemskimi zakonitostmi¹ in širše veljavnimi, v celotni panonski narečni skupini potrjenimi, knjižno uveljavljenimi ter zvrstno-stilistično izoblikovanimi besedotvorno-leksikalnimi zakonitostmi in dokaj enotnim knjižnim panonskim skladenjskim sistemom.² Zvrstna izoblikovanost besedišča, predvsem pa ubeseditev skladenjske jezikovne ravnine nikakor ne moreta biti le neposredni odraz določene žive narečne govorice, katere težišče je v dialogu in se ji je prevajalec NZ (Š. Küzmič) v želji po obojestransko uspešnem, ustnem in pisnem sporazumevanju s »Sloveni« med Rabo in Muro, želel kar najbolj približati. Vendar je bil izbor v narečnih sistemih obstoječega, razpoložljivega besedišča delno vezan tudi na vsebino biblijskega sporočila, ki zahteva svojevrstno »predmetno« terminologijo. Ta je bila v panonskem narečnem prostoru že zdavnaj (s prevzgom krščanstva v 9. stoletju) načrtno izoblikovana, nedvomno v jezik slovenskih Panoncev vključena (npr.: blagoslov, spasitelj, razpeti, sveti se ime tvoje, itd.) in

¹ Ob sodobnih dosežkih slovenske dialektologije, pa tudi novih spoznanjih o nastanku slovanskih knjižnih jezikov tudi na knjižne različice slovenskega jezika ne moremo gledati preveč izolirano. Tradicionalne teze o enotnem narečnem izvoru knjižnega jezika izgubljajo prepričljivost. Tudi slovnični in slovarski sistem prekmurskega knjižnega jezika v 18. stoletju v celoti ne ustrežata nobenemu od treh različnih govorov (govornih sistemov goriškega, ravnanskega, dolinskega) prekmurskega narečja.

² Prekmursko narečje je le eno od narečij panonske narečne skupine, ki se razteza tudi v današnji hrvaški kajkavski narečni prostor, zajema pa tudi del nekdanje »Štajerske dežele« z goričanskim, preškim in haloškim narečjem. Vse to področje se zlasti v leksiki, besedotvorju ter knjižni skladnji v tipološkem pogledu delno vidno razlikuje od (drugih slovenskih narečnih skupin ter) osrednjeslovenske knjižne tradicije med 16. in 19. stoletjem.